

ALPHAS
ÉNARD
KOMPAS

Kompas

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

 KNIHA ZLIN

Mathias Énard

Kompas – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

fleet

MATHIAS ÉNARD

KOMPAS

MATHIAS ÉNARD

KOMPAS

Z francouzštiny přeložil Petr Felčer

≡ KNIHA ZLIN

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

Published by arrangement with Lester Literary Agency
Copyright © Editions Actes Sud – Arles 2015
Translation © Petr Felčer, 2019

ISBN tištěné verze 978-80-7473-901-9

ISBN e-knihy 978-80-7473-922-4 (1. zveřejnění, 2019)

*Die Augen schließ' ich wieder,
Noch schlägt das Herz so warm.
Wann grünt ihr Blätter am Fenster?
Wann halt' ich mein Liebchen im Arm?*

*Zas víčka ztěžka zavírám,
žár v srdci stále plane,
kdy listí příští v okně uhlídám?
Kdy spojí se, lásko, naše dlaně?*

WILHELM MÜLLER & FRANZ SCHUBERT,
Zimní cesta

Jsme dva kuřáci opia, každý ve svém oblaku, mimo něj nevidíme nic, jsme sami, kouříme, aniž jsme si kdy rozuměli, zmírající obličej v zrcadle, jsme zamrzlý obraz, kterému čas dodává zdání pohybu, sněhový krystalek klouzající po chomáči jinovatky, jehož složitá struktura zůstává každému skryta, jsem ta kapka sražené vody na okně obývacího pokoje, tekutá perla netušící nic o páře, z níž vznikla, ani o atomech, které ji nyní tvoří, ale brzy se stanou součástí dalších molekul, dalších těl, mraků obtěžkavších dnes večer vídeňské nebe: kdo ví, na čí šíji se ta voda zaperlí příště, na čí kůži, po kterém chodníku, ke které řece steče, a ta nejasná tvář na skle mi patří jen na okamžik, jedna z milionů možných podob iluze – vida, pan Gruber nedbá mrhnutí a venčí psa, na hlavě má zelený kloboúk a na sobě ten svůj věčný nepromokavý plášť; směšně poskakuje po chodníku, aby ho nepocákala auta: psisko si myslí, že si pán chce hrát, vyrazí k němu, a když zablácenou tlapou škrábne o jeho plášť, schytá od pana Grubera pořádný kopanec, tomu se nakonec přece podaří dostat na přechod, pouliční lampy prodlužují jeho siluetu, zčernalou kaluž uprostřed moří stínů vrhaných vzrostlými stromy a protrhaných dálkovými světly aut na Porzelangasse, kde právě *Herr* Gruber očividně váhá, má-li vplout do nočního Alsergrundu, tak jako já se nemám k tomu, abych zanechal pozorování dešťových kapek, teploměru a rytmu tramvají jedoucích směrem na Schottentor.

Existence je bolestný odraz, sen poživače opia, Rúmího báseň zpívaná Šahrámem Názerím, okenní sklo se pod mými prsty rozechvívá ostinatem *zarbu* podobně jako kůže bicího nástroje, měl bych se raději zase pustit do čtení než sledovat, jak pan Gruber mizí v dešti, než naslouchat vířivým melismatům v hlase íránského pěvce, jehož síla a barva by zahanbily kdekterého tuzemského tenora. Měl bych ten disk zastavit, nemůžu se soustředit; ať se pokouším sebevíc, i po desátém přečtení mi tajemný smysl tohoto separátního výtisku uniká, dvacet stran, dvacet hrozivých, ledových stran mi muselo přijít zrovna dnes, když snad konečně jeden soucitný lékař pojmenoval mou nemoc, oficiálně prohlásil mé tělo za nemocné a skoro si oddechl, že mohl mým příznakům dát – smrtelný polibek – diagnózu, podle jeho slov však bude záhodno ji ještě potvrdit, ovšem léčbu zahájit hned a sledovat přitom, jak se vše bude vyvíjet, no prosím, jsme u toho, nezbyvá než pozorovat pohyb kapky vody, čekat, až se vypaří a znovu zrodí ve Veškerenstvu.

Náhoda neexistuje, vše je propojené, řekla by Sarah, proč mi ten článek přišel poštou zrovna dnes, separátní otisk jako z jiné doby, sešité papíry namísto pédeéfka a k němu přání „příjemné četby“, mail by přitom mohl sdělit i pár novinek, vysvětlit, kde právě je, co je to za místo, ten Sarawak, odkud píše, dle mého atlasu jde o malajský stát na severozápadě ostrova Borneo, na dohled od Bruneje a jeho bohatého sultána a tuším, že taky od Debussyho a Brittenových gamelanů – článek je však o něčem zcela jiném; kdepak hudba, leda snad dlouhá smuteční píseň; dvacet hustě popsaných stran ze zářijového čísla časopisu *Representations*, krásného čtvrtletníku Kalifornské univerzity, do kterého už mnohokrát přispívala. Na patitulní straně před článkem je vepsáno krátké věnování bez dalšího komentáře, *Pro Tebe, můj drahý Franzi, líbám Tě, Sarah*, odesláno 17. listopadu, tedy před čtrnácti dny – dva týdny pořád ještě trvá, než se zásilka dostane z Malajsie do Rakouska, třeba jen škludlila na známkách, mohla přidat

pohlednici, co to má znamenat, všechno, co mi v bytě po ní zůstalo, jsem si prošel, její články, dvě knihy, několik fotografií, a dokonce i výtisk její doktorské práce ve vazbě potažené rudým skivertexem, dva objemné tříkilové svazky:

„Některé životní rány osamělou duši šírají jako lepra,“ píše Íránec Sáděgh Hedájat na počátku svého románu *Slepá sova*: ten drobný muž s kulatými brýlemi to věděl lépe než kdo jiný. Taková rána ho dovedla k tomu, že si ve svém pařížském bytě v ulici Championnet naplno pustil plyn, a to právě jednoho osamělého, dubnového večera, daleko od Íránu, velmi daleko, společnost mu dělalo pouze několik Chajjámových básní a možná i pochmurná láhev koňaku nebo váleček opia, a třeba ani to, třeba vůbec nic, jen texty, co u sebe ještě schraňoval a které si vzal s sebou do širé prázdnoty plynu.

Neví se, zda po sobě zanechal nějaký dopis či vzkaz, kromě již dávno dokončené *Slepé souvy*, jež mu dva roky po smrti vynese obdiv francouzských intelektuálů, kteří z Íránu nikdy nic nečetli: nakladatel José Corti uveřejní *Slepu souvu* krátce po Gracqově románu *Pobřeží Syrt*; poté co roku 1951 plyn dokončil své dílo, se Julien Gracq proslaví a prohlásí, že *Pobřeží* je román o „ušlechtilých plesnivinách“ podobných těm, které ve vinných a plynových výparech šířaly právě i Sáděgha Hedájata. André Breton se obou mužů i jejich knih zastane, což Hedájata z jeho trýzně už vysvobodit nedokáže, pokud kdy vůbec mohlo, když jeho bolest byla, což zcela určitě byla, neutišitelná.

Ten mužík s tlustými kulatými brýlemi byl v exilu stejně jako v Íránu klidný a rezervovaný, nikdy nezvedal hlas. Jeho ironie a kousavý smutek mu vysloužily zákaz publikování, možná za to ovšem mohla spíš jeho sympatie k bláznům a opilcům, nebo dokonce jeho obdiv k jistým knihám a básníkům; možná se na něj cenzura zaměřila i proto, že koketoval s opiem a kokainem, třebaže si z narkomanů dělal legraci; možná proto, že pil o samotě a měl tu vadu, že od Boha už pranic nečekal, a to ani za naprosto osamělých večerů, kdy plyn přímo volal; možná proto, že žil bídně,

nebo že byl uvážlivě přesvědčen o důležitosti svých textů, anebo naopak nebyl, to vše zkrátka irituje.

V ulici Championnet každopádně ani jeho krátký pobyt, ani jeho úmrtí nepřipomíná žádná deska; v Íránu mu nepostavili jediný památník, přestože dějiny jasně ukázaly, že nemůže být opomenut, a přestože tíha jeho smrti na krajany doléhá dodnes. Jeho dílo dnes žije v Teheránu, tak jak žil on sám, v bídě a ilegálně, na stáncích na bleším trhu nebo v neúplných vydáních, okleštěných o sebemenší zmínku o čemkoli, co by čtenáře mohlo nasměrovat k drogám či k sebevraždě, v zájmu ochrany íránské mládeže nakažené beznadějí, drogami a myšlenkami na sebevraždu, a proto připravené vrhnout se na Hedájatovy spisy a lačně je hltat, pokud se k nim ovšem dostane, a takto veleben a mizerně čten se připojuje k řadám velikánů ležících okolo něj na hřbitově Père Lachaise, pár kroků od Prousta, na věčnosti stejně skromný jako za života, stejně nenápadný, bez okázalých květín a hojných návštěv, odpočívá zde od onoho dubnového dne roku 1951, kdy se v ulici Championnet rozhodl pro plyn, aby se vším skoncoval, duši šířanou neodbytnou a nevyléčitelnou leprou. „Nikdo si nebere život z vlastního rozhodnutí, sebevražda v některých lidech dříme, je pro ně přirozená,“ tyto řádky napsal Hedájat koncem dvacátých let. Napsal je dříve, než přečetl a přeložil Kafku, dříve než uvedl Chajjáma. Jeho dílo začíná od konce. První publikovanou sbírku zahajuje povídkou *Zaživa pohřben*, Zend-e be gúr, sebevraždou a destrukcí, a nám se zdá, že jasně popisuje myšlenky muže v okamžiku, kdy to o dvacet let později vzdá a pustí si plyn, nechá se pozvolna uspat, poté co pečlivě zničil své papíry a zápisky, v maličké kuchyni zaplavené nesnesitelnou vůní nastávajícího jara. Své rukopisy zničil možná proto, že byl odvážnější než Kafka nebo při sobě prostě neměl žádného Maxe Broda, možná protože nikomu nedůvěřoval či došel k přesvědčení, že nastal čas odejít a zmizet. Jestliže Kafka umíral v záchvatech kašle a ještě do poslední chvíle přepisoval texty, které měl v úmyslu spálit, Hedájat zemřel po táhlé agónii těžkého spánku, přičemž jeho smrt byla popsána dvaacet let předem, jeho život poznamenaný ranami a šrámy, šířaný

leprou samoty, jež pravděpodobně souvisela s rodným Íránem a Východem, s Evropou a Západem, vždyť i Kafka byl v Praze zároveň Němec, Žid i Čech a vlastně ani jedno z toho, ztracený nejvíce ze všech anebo ze všech nejsvobodnější. Hedájat měl v sobě trhlinu, která člověka ve světě zbaví rovnováhy, ta trhlinka se rozevřela a stala se z ní široká puklina; podobně jako opium, alkohol a vše, co vás rozlomí, je i toto nikoli nemoc, nýbrž rozhodnutí, vůle rozštěpit svou bytost až nadoraz.

Tuto práci otvíráme odkazem k Hedájatovi a jeho *Slepé sově* proto, že tu prasklinu zamýšlíme prozkoumat, chceme do té štěrbiny vstoupit, proniknout do opojení těch, které a kteří příliš dlouho zápasili s jinakostí; tomu drobnému muži podáme ruku a podíváme se zblízka na rány, jež ho šírají, drogy, místa, kam unikal, probádáme ten meziprostor, *barzach*, svět mezi světy, kam se propadají umělci a cestovatelé.

Úvod je rozhodně velmi překvapivý, jeho první řádky jsou i po patnácti letech stále stejně matoucí – asi už je pozdě, oči se mi nad tím starým strojepisem klíží navzdory *zarbu* a hlasu Názerího. Sarah při obhajobě úplně zuřila, že předmluvě její práce vyčítají „romantický“ tón a tu „s tématem naprosto nesouvisející“ paralelu s Kafkou a Gracqem. Přitom se ji Morgan, vedoucí její práce, snažil hájit, mimochodem dost naivně, když prohlásil, že „je vždycky dobré mluvit o Kafkovi“, čímž komisi uražených orientalistů a podřimujících mandarínů donutil k povzdechu, z jejich učené netečnosti je mohla vytrhnout leda nevraživost k sobě navzájem: velice rychle ostatně na Sařin nezvyklý prolog zapomněli a začali se dohadovat o metodologických otázkách, nechápali totiž, jak by *procházka* (stařík to slovo plival jako nějakou nadávku) mohla mít co dělat s vědou, i kdyby se při tom autor nakrásně nechal vést za ruku Sádeghem Hedájatem. Byl jsem tehdy na skok v Paříži, rád, že se mohu poprvé zúčastnit veřejné obhajoby na Sorbonně, rád o to víc, že je právě její, avšak jakmile pominuly údiv a pobavení ze zjištění, jak omšelé jsou chodby, sál i členové komise,

skrytí v nejzazším koutě bůhvíjaké katedry zapadlé hluboko v labyrintu vědění, kde se nám těch pět kapacit chystalo každá za sebe předvést svůj nezáměr o text, nad nímž se mělo diskutovat, přičemž – stejně jako já v jedné z lavic v učebně – vyvíjely nadlidské úsilí, aby neusnuly, to představení mě zaplavilo hořkostí a melancholií a ve chvíli, kdy jsme z toho místa (neokázalé místnosti s popraskanými a poškrábanými lavicemi z dřevotřísky ukrývajícími nikoli vědění, ale malůvky pro rozptýlení a přilepené žvýkačky) odcházeli, abychom panstvo nechali rokovat, popadla mě silná touha vzít nohy na ramena, dát se po bulváru Saint-Michel k Seině a pak kolem řeky, abych se nemusel se Sarou setkat a aby neuhodla mé pocity z té slavné obhajoby, jež pro ni musela být tak důležitá. Publikum tvořilo asi třicet osob, zkrátka učiněný dav na tak miniaturní chodbu, kde jsme se tísnil; Sarah vyšla zároveň s obecenstvem, hovořila se starší a velmi elegantní dámou, věděl jsem, že je to její matka, a s mladým mužem, jehož podoba s ní byla až zarážející, svým bratrem. K východu se nedalo dostat, aniž by je člověk míjel, otočil jsem se zády a zadíval se na portréty orientalistů lemujících chodbu, staré zažloutlé rytiny a památeční plakety upomínající na doby slavné a minulé. Sarah cosi vykládala, vypadala vyčerpaně, ale ne sklesle; v zápalu vědeckého boje možná nabyla úplně odlišného dojmu o situaci než zbytek přítomných. Všimla si mě, pokynula mi rukou. Přišel jsem hlavně proto, abych ji podpořil, ale také abych se připravil, alespoň v představách, na svou vlastní obhajobu – to, čeho jsem byl právě svědkem, ale nebylo příliš povzbudivé. Mýlil jsem se: po několika minutách rokování nás opět přizvali do sálu a udělili jí nejlepší známku; předseda komise, onen nepřítel „procházky“, ji za její práci srdečně pochválil a i dnes, když znovu pročítám začátek textu, musím uznat, že skutečně působí přesvědčivě a novátorsky, čtyři sta stránek o představách a způsobech zobrazení Orientu, o banální každodennosti, utopiích, ideologických fantaziích, v nichž se ztratili mnozí z těch, kdo je chtěli propátrat: umělci, básníci a cestovatelé, kteří se je

pokusili zkoumat, svá těla pomalu dohnali ke zkáze; osamělou duši, řečeno slovy Hedájata, sžírají iluze – co jsme dlouho nazývali šílenstvím, melancholií, depresí, to byl často výsledek toho střetu, ztráty sebe sama v tvůrčím procesu ve styku s jinakostí, a i když mi to dnes připadá trochu zkratkovité, abych tak řekl romantické, ona to nepochybně už tehdy správně uchopila a postavila na tom celou svou pozdější práci.

Jakmile byl verdikt vyřčen, s radostí jsem jí šel poblahopřát, srdečně mě objala, ptala se co ty tu děláš, odpověděl jsem, že jsem čirou náhodou právě v Paříži, což byla laskavá lež, nabídla mi, ať se připojím k jejím blízkým na tradiční přípitek, sklenici šampaňského, a já přijal; přesunuli jsme se do sálu v patře jedné místní kavárny, kde se podobné události slaví často. Sarah najednou vypadala sklíčeně, uvědomil jsem si, že se v šedém kostýmku docela ztrácí; Akademie ji připravila o její tvary, vypětí předešlých týdnů a měsíců se na její postavě podepsalo: předchozí čtyři roky směřovaly k tomuto okamžiku, v tomto jediném okamžiku tkvěl jejich smysl, a když teď teklo šampaňské, nasadila sladký úsměv novoroďček – pod očima kruhy, poslední noc určitě strávila pročitáním své obhajoby a z rozrušení ani oka nezamhouřila. Vedoucí její práce Gilbert de Morgan tu pochopitelně byl také; znal jsem ho už z Damašku. Neskrýval nadšení, svou svěřenkyni hladil otcovským pohledem, pod vlivem šumivého vína pošilhával po incestu: přistihl jsem ho, když po třetí skleničce stál o samotě opřený o barový stůl, tváře mu hořely a planoucíma očima bloudil Saře od kotníků až po pás, odspoda nahoru a odshora dolů – načež si melancholicky říhl a vyprázdnil svou čtvrtou sklenici. Zpozoroval, že se na něj dívám, a než si na mě stihl rozpomenout, zuřivě na mě zazíral, pak se usmál, my už se někde viděli, že? Osvěžil jsem mu paměť, ano, já jsem Franz Ritter, viděli jsme se společně se Sarou v Damašku – no jistě, muzikant – na tento přezíravý omyl už jsem byl natolik zvyklý, že jsem se namísto odpovědi jen přihloupě usmál. Dosud jsem s čerstvou doktorkou, v tuto chvíli tak žádanou všemi

příbuznými a přáteli, stačil prohodit sotva pár slov, a už jsem byl lapen ve společnosti tohoto znamenitého učence, jemuž se mimo učebny a fakultní oborové rady všichni vyhýbají obloukem. Kladl mi obvyklé otázky týkající se mé univerzitní dráhy, na něž jsem neuměl odpovědět a které jsem si sám raději nekladl; on však jako by byl ve svém živlu: lidé by kulantně řekli, jaký je to čtverák, aby nemuseli říct rovnou sprosták, a tehdy by mě vůbec nenapadlo, že ho o několik měsíců později potkám v Teheránu v úplně jiné situaci a jiném rozpoložení, stále ve společnosti Sary, ta se však pro tuto chvíli ponořila do konverzace s Nadím – právě přijel, zřejmě mu vykládala detaily obhajoby, nemám tušení, proč tam nepřišel; i on vypadal elegantně, měl na sobě slušivou bílou košili s kulatým límečkem zvýrazňující jeho snědou pleť a krátkou černou bradku; Sarah ho držela za obě ruce, jako by se chtěli dát do tance. Profesorovi jsem se omluvil a šel za nimi; Nadím mě ihned bratrsky objal, a tím mě na okamžik přenesl do Damašku, do Aleppa, k Nadímově loutně znějící noci a okouzlujícím hvězdám na ocelovém syrském nebi, na nebi tak vzdáleném, křížovaném nikoli drahami komet, ale raketami, granátovými střelami, výkřiky a válkou – těžko si člověk v Paříži roku 1999 se sklenkou šampaňského v ruce vůbec mohl představit, že Sýrie může být zpustošena tím nejhroživějším násilím, že bude hořet aleppský súk, zhroutí se minaret Umajjovské mešity, že tolik přátel zahyne nebo bude nuceno odejít do exilu; ani dnes z pohodlí tichého vídeňského bytu si nelze představit šíři těch škod, míru té bolesti.

Disk dohrál. Tenhle Názerího kus má ale sílu. Jaká magická, mystická jednoduchost, ta architektura bicích podpírající pomalý tep zpěvu, vzdálený rytmus očekávané extáze, hypnoticky se opakující *zika* se vám vloudí do ucha a provází vás celé hodiny. Nadím je dnes mezinárodně věhlasný loutnista, jejich svatba vyvolala v malé komunitě cizinců žijících v Damašku rozruch, přišla tak náhle, že v očích mnohých, a francouzské ambasády v Sýrii zvláště, vypadala podezřele – další

ze Sařiných nespočetných překvapení, pro ni tak typických, a ten mimořádně poutavý článek o Sarawaku je zcela čerstvým přírůstkem: krátce po příchodu Nadíma jsem se s nimi rozloučil, Sarah mi dlouze děkovala, že jsem přišel, a ptala se, jestli se v Paříži na několik dní zdržím, jestli se ještě uvidíme, odpověděl jsem, že se do Rakouska vracím už zítra; uctivě jsem pozdravil akademika, teď už jen bezmocně rozvaleného na stole, a šel jsem pryč.

Vyšel jsem z kavárny a pokračoval ve své pařížské procházce. Brouzdaje spadaným listím na nábřežích Seiny, dlouze jsem přemítal o skutečných důvodech, proč jsem se rozhodl ztrácet čas na obhajobě a následném přípitku, a vtom jsem ve světelné auře, jež ozářila bratrská ramena pařížských mostů a vytrhla je z mlhy, zahlédl záblesk jedné trajektorie, cesty, jejíž smysl a cíl se snad vyjeví až *a posteriori*, která ale jednoznačně vede i tudy, přes Vídeň, kde se pan Gruber vrací z procházky se svým prašivým psem: dunění kroků na schodech, psí bafání a potom dusot a škrábání v patře nade mnou. Pan Gruber nikdy nevynikal sousedskou ohleduplností, a přitom vždy přispěchá postěžovat si na moje disky, Schubert ještě ujde, říká, ale ty staré opery a, ehm, ty exotické melodie, to nemusí být každému po chuti, chápete, co myslím. Ano, chápu, že vám hudba vadí, pane Grubere, opravdu mě to mrzí. Nicméně vás musím upozornit, že jsem ve vaší nepřítomnosti provedl na sluchu vašeho psa všechny možné pokusy a zjistil, že pouze Bruckner (a to ještě na úrovních hlasitosti hraničících s nesnesitelností) utiší jeho škrábání po parketách a dokáže zastavit jeho pronikavý štěkot, na který si mimochodem stěžuje celý dům, a mám v úmyslu to rozvinout ve vědeckém článku věnovaném veterinární muzikoterapii, který mi zajisté vyslouží pochvalu od kolegů, „Účinky žestových nástrojů na náladu psů: dosavadní vývoj a vyhlídky“.

Gruber má štěstí, že mě samotného zmáhá únava, jinak bych mu milerád přidal pořádnou nálož *tombaku*, dopřál trochu exotické muziky jemu i tomu jeho čoklovi. Zmáhá mě

únava z dlouhého, celodenního vzpomínání, jímž jsem chtěl uniknout – proč to zastírat – myšlenkám na nemoc, hned ráno jsem po návratu z nemocnice otevřel poštovní schránku a domníval se, že vycpaná obálka bude obsahovat ty slavné výsledky lékařského vyšetření, jejichž kopii mi laboratoř dluží: dlouhé minuty jsem se zdráhal obálku otevřít, razítko mě ale nakonec vyvedlo z omylu. Myslel jsem si, že Sarah je teď někde mezi Darjeelingem a Kalkatou, ale ukázalo se, že se pohybuje v zeleném pralese na severu ostrova Borneo, v bývalých britských državách baňatého ostrova. Z obludného námětu článku, jeho úsečného stylu, tak vzdálenému její obvyklé lyričnosti, mě mrazí; už několik týdnů jsme si nevyměnili jedině psaní a přesně v okamžiku, kdy procházím nejtěžším obdobím svého života, dá o sobě vědět tímto svérázným způsobem – celý den jsem strávil čtením jejích textů, v mysli s ní, což mě odvedlo od myšlenek na sebe, a zrovna když jsem si slíbil, že začnu opravovat diplomovou práci jedné studentky, je čas jít spát, do studentčinych úvah o *Orientu v Gluckových vídeňských operách* se ponořím spíš až zítra ráno, neboť mi únavou těžknou víčka, měl bych prostě všeho čtení nechat a jít si lehnout.

Naposledy jsem Saru viděl ve Vídni, kam ji na tři dny přivedly jakési akademické důvody. (Samozřejmě jsem jí navrhl, aby přespala u mě, ale odmítla s odůvodněním, že přijímací organizace jí nabídla úžasné ubytování v pravém vídeňském hotelu, jež ve prospěch mé *proleželé válenky* nemínila vyměnit, což mě, příznávám, do krve urazilo.) Sršela energií a chtěla se sejít v kavárně v prvním obvodu, v takovém tom honosném podniku, kterým nával turistů, co místo opanují, propůjčuje dekadentní atmosféru, v níž si Sarah libovala. Hned se mě jala přesvědčovat, že si vyjdeme na procházku, přestože mrholilo, mně se to ani trochu nezamlouvalo, neměl jsem náladu hrát si ve studeném a vlhkém podzimním odpoledni na dovolenkáře, jenže ona překypovala elánem a nakonec mě přemluvila. Chtěla jet tramvajovou linkou D až

na konečnou do Nussdorfu a pak se projít po Beethovengangu; opáčil jsem, že tam se budeme procházet hlavně v blátě, takže bude lepší, když zůstaneme ve čtvrti – toulali jsme se po Grabenu až ke katedrále, pověděl jsem jí dvě tři historky o Mozartových lechtivých písních, zasmála se jim.

„Víš, Franzi,“ řekla, když jsme zrovna šli podél řady fiakrů lemující náměstí svatého Štěpána, „na těch řečech o tom, že Vídeň je brána do Orientu, něco je, přijde mi to zajímavé,“ čemuž jsem se na oplátku zasmál já.

„Ne, nesměj se, myslím, že o tom napíšu, o představách, že Vídeň je cosi jako *Porta Orientis*.“ Koním se zimou kouřilo od nozder a neslyšně káleli do kožených pytlů, jež měli zavěšené pod ocasem, aby nepošpinili velevznešenou vídeňskou dlažbu.

„Ať přemýšlím, jak přemýšlím, nechápu to,“ odpověděl jsem. „Hofmannsthalův výrok o ‚Vídni, bráně Orientu‘ se mi zdá příliš ideologický, vychází z Hoffmannsthalovy *touhy* týkající se postavení říše v Evropě. Tu větu vyřkl roku 1917... Jistě, k mání je tu *čevapčiči* a paprika, ale jinak je to spíše město Schuberta, Richarda Strausse, Schönberga, nic moc orientálního v něm nevidím.“ Ani v zobrazeních Vídne a v představách o ní, snad s výjimkou rohlíku ve tvaru půlměsíce, jsem nedokázal najít nic, co by Orient jen zdánlivě připomínalo.

Je to klišé. Vůbec jsem před ní neskrýval své opovržení nad tou tolik otřepanou, ale vlastně nesmyslnou myšlenkou:

„Pouhá skutečnost, že město mělo dvakrát před branami Osmany, z něj ještě nedělá bránu Orientu.“

„O to nejde, nezáleží na tom, jestli je ta myšlenka věcně podložená, mě zajímá, proč tolik cestovatelů považovalo Vídeň a Budapešť za první ‚orientální‘ města a co z toho můžeme vyvodit o smyslu, který tomu slovu přisuzovali. Pokud je Vídeň *branou* do Orientu, do jakého Orientu za ní vstupujeme?“

To její nekonečné, neúnavné hledání smyslu Orientu – přiznám se, že jsem znejistěl, sám jsem se musel zamyslet, a když o tom teď při zhasnutém světle znovu přemýšlím, napadá mě,

zda snad v sobě kosmopolitismus císařské Vídně přece jen neměl něco z Istanbulu, něco z *Öster Reichu*, Východní říše, to mi však teď připadalo nesmírně vzdálené. Vídeň už dávno není hlavním městem Balkánu a minulosti patří rovněž Osmané. Habsburské impérium doopravdy bývalo říší Středu, zklidněn pravidelným oddechováním těsně předcházejícím spánku, za poslechu aut klouzajících po mokré vozovce, s tváří na stále ještě slastně chladivém polštáři a s doznívajícím tepáním *zardu* v uších teď musím uznat, že Sarah zřejmě zná Vídeň lépe než já, zevrubněji, nekončí u Schuberta nebo Mahlera, jak už to často bývá, cizinci zkrátka znají město lépe než jeho obyvatelé ztracení v každodennosti – kdysi, už je to dávno, ještě před naším odjezdem do Teheránu, těsně poté, co jsem se tu usadil, mě dotáhla do Josephina, bývalé vojenské nemocnice, kde se nachází naprosto hrozné muzeum: výstava anatomických modelů z konce 18. století, určených k výchově armádních chirurgů a jejich samostudiu, aby nemuseli být odkázáni na mrtvolu a jejich zápach – voskové figuríny objednané ve Florencii v jedné z největších sochařských dílen; mezi modely vystavenými ve vitrínách ze vzácného dřeva ležela na růžovém a vybledlém polštáři mladá světlovlasá žena s jemnými rysy, tvář měla otočenou na stranu, šíjí mírně ohnutou dozadu, vlasy rozpuštěné, na čele zlatý diadém, rty lehce pootevřené, kolem krku dvě řady krásných perel, jedno koleno pokrčené a oči otevřené ve zdánlivě bezvýrazném pohledu, ten však, pozorujeme-li jej dostatečně dlouho, budí dojem odevzdanosti, nebo přinejmenším pasivity: v té své nahotě, s ohanbím tmavším než vlasy a mírně zakulaceným, byla opravdu překrásná. V jejím trupu, otevřeném jako kniha od hrudi až po pochvu, zely útroby, její srdce, plíce, játra, střeva, děloha, cévy, jako by ji nějaký násilník pečlivě rozřezal, s až podivuhodnou zručností jí rozevřel hrudník a vystavil její břišní dutinu, vnitřek šicí skříňky, drahocenných hodin či robota. Dlouhé vlasy splývající na polštář, klidný výraz a lehce pokrčené ruce dokonce naznačovaly, že v té poloze nachází zalíbení; celý výjev, zasazený ve zlaté kleci

a rámovaný mahagonovými postranicemi, vyvolával současně touhu i zděšení, fascinaci i znechucení: představoval jsem si, jak před více než dvěma staletími to voskové tělo objevovali mladí lékařští učni, ale proč na takové věci myslet před spaním, daleko lepší by bylo představit si mateřský polibek na čelo, onu něhu, již ve tmě očekáváme, ale nikdy se jí nedočkáme, spíše než anatomické panny rozříznuté od klíční kosti po podbřišek – co se asi těm budoucím felčarům při pohledu na tu nahou ženskou napodobeninu honilo hlavou, jestlipak se zvládali soustředit na trávící nebo dýchací ústrojí, když první ženou, kterou z výše stupňovitých lavic a svých dvaceti let spatřili takto neoblečenou, byla elegantní plavovláska, nepravá mrtvola, na niž sochař vynaložil veškerý um, aby vypadala co možná nejživotněji, do níž vložil všechn svůj talent, patrný v záhybu kolena, v tělovém zbarvení stehen, ve výrazu rukou, ve věrném vystižení pohlaví, v cévami krvavě žíhané žluté slezině, v tmavých, dásňově červených plicích. Sarah se nad tou perverzností přímo rozplývala, podívej na ty vlasy, to je neuvěřitelné, říkala, důmyslně je rozmístili tak, aby navozovaly zdání nenucenosti, milenecké lásky, a já v duchu slyšel obdivné vzdechy celé posluchárny vojenských mediků, jakmile nějaký nerudný profesor s kníry model odhalil a jal se s ukazovátkem v ruce vyjmenovávat jeden po druhém jednotlivé orgány a znalecky poklepávat na zlatý hřeb celé podívané: drobounký plod v narůžovělém obalu, jen několik centimetrů od přirození s blondatým, hebkým, choulostivým ochlupením, v jehož dokonalosti člověk tuší hrozivou, zapovězenou něhu. Upozornila mě na to Sarah, podívej, to je šílené, vždyť ona je těhotná, a mě napadlo, zda za voskovou graviditou stál umělcův rozmar nebo požadavek zadavatelů ukázat věčné ženství ve všech jeho podobách, ve všech jeho možnostech; objev plodu nad světlým ochlupením ještě umocňuje sexuální napětí vyzařující z celku, sevře vás obrovský pocit viny, neboť jste našli krásu ve smrti, jiskru touhy v tak dokonale rozřezaném těle – člověk se neubrání pomýšlení na okamžik početí tohoto embrya, čas uvězněný ve vosku,

a otázce, jaký muž, z masa, či z umělé pryskyřice, asi pronikl do těch dokonalých útroh a oplodnil je, načež musíte odvrátit zrak: Sarah se nad mou cudností usmívala, vždycky si myslela, že jsem pruderní, nejspíš protože nemohla vědět, že odvrátit pohled mě nepřinutil výjev samotný, nýbrž scéna, která se mi rýsovala v hlavě, ve skutečnosti daleko znepokojivější – jak pronikám do té živé-mrtvé, já, nebo někdo mně podobný.

Zbytek expozice se nesl v obdobném duchu: zaživa z kůže stažený člověk v klidu klečí, jakoby nic, přestože na sobě nemá jediný čtvereční centimetr kůže, další dává na odiv pestrobarevnou spletnost svého cévního řečiště; ve skleněných skříních spočívaly nohy, ruce a nejrůznější orgány, detaily kostí, kloubů, nervů, zkrátka všechny malé i velké taje lidského těla, a samozřejmě na to musím myslet právě teď, dnes večer, v tuto noc, po dnešním ránu, kdy jsem si přečetl Sařin hrozný článek, poté co mně samotnému byla oznámena nemoc a teď čekám na ty zpropadené výsledky vyšetření, pryč s těmi myšlenkami, obraťme se na druhý bok, muž snažící se usnout se obrací a dostává se znovu na začátek, začíná nový pokus, dýchejme zhluboka.

Pod oknem na Porzelangasse drnčí další tramvaj. Cestou zpátky tramvaje tolik nehlučí, možná je jich ale prostě méně; kdo ví, třeba chce radnice svázat zákazníky do centra a už se nestará o to, jak je dostat zase domů. To řinčení má v sobě cosi hudebního, trochu jako bych slyšel *Železnici* od Alkana, ale pomalejší, o Charlesu Valentinu Alkanovi, zapomenutém klavírním mistru, příteli Chopina, Liszta, Heinricha Heineho a Victora Huga, se říká, že jej pohřbila vlastní knihovna, když hmátl po svazku talmudu na jedné z poliček – nedávno jsem se dočetl, že je to bezpochyby výmysl, jen další legenda o legendárním skladateli, tak skvělém, že se na něj po více než stu let dočista zapomnělo, patrně jej zavalil všák či nějaká těžká police na klobouky, talmud s tím nejspíš neměl co dělat. Jeho *Železnice* pro klavír je každopádně naprosto virtuózní, slyšíme v ní páru, skřípot prvních vlaků, pod pravou rukou cválá lokomotiva a pod levačkou se otáčejí její ojnice, což vytváří

věru prapodivný dojem stupňujícího se pohybu, podle mě příšerně obtížného na hraní – kýč, mávla by rukou Sarah, celá ta záležitost s vlakem je hrozný kýč, a vlastně by se tak docela nemýlila, je pravda, že „imitativní“ programní skladby jsou už poněkud přežitě, ačkoli se zde nabízí téma na článek, „Zvuky vlaků: železnice ve francouzské hudbě“, k Alkanovi bychom přidali *Pacific 231* od Arthura Honeggera, *Zkoušky lokomotiv* od orientalisty Florenta Schmitta, ba i Berliozův *Zpěv železnic*: něco malého bych mohl složit sám, *Porcelánové tramvaje* pro zvonky, *zarb* a tibetské mísy. Je dost pravděpodobné, že Saře by to znělo jako nejlacinější kýč, jen jestli by totéž řekla na hudební ztvárnění pohybu kola, koňského běhu nebo plavby lodí, určitě ne, matně si vybavuji, že měla stejně jako já v oblibě Schubertovy *Lieder*, přinejmenším jsme spolu o nich často mluvili. Madrigalismus je rozhodně velká otázka. Nedaří se mi dostat Saru z hlavy, v té svěžesti polštáře, bavlně, hebkosti peří, proč mě tehdy zavedla do toho neuvěřitelného voskového muzea, ne a ne si vzpomenout – na čem to zrovna pracovala, když jsem se sem přistěhoval, měl jsem v tu dobu pocit, že jsem Bruno Walter povoláný o sto let později zastupovat Mahlera Velikého ve Vídeňské opeře: po návratu z východního tažení, přesněji z Damašku, jsem byl pověřen suplováním za svého učitele na univerzitě a skoro okamžitě jsem našel bydlení pár kroků od úžasného kampusu, kde jsem měl působit, byt sice malý, ale útulný, i přes to škrábání zvířete *Herr* Grubera, rozkládací gauč v něm, ať už o něm Sarah říká cokoli, byl přímo královský: vždyť když sem přijela poprvé, v době podivné návštěvy muzea rozpáraných krás, spala na něm nejméně týden a nestěžovala si. Byla nadšená z Vídně, nadšená, že jsem jí Vídeň ukázal, přestože do těch nejnečekanějších koutů města mě brala ona. Samozřejmě jsem jí ukázal Schubertův dům a nespočetná Beethovenova bydliště; samozřejmě jsem zaplatil (aniž jsem to přiznal, o ceně jsem jí lhal) celé jmění, abychom mohli zajít do opery – na Verdiho *Simona Boccanegra* plného mečů a běsnění

v režii velkého Petera Steina, Sarah vycházela okouzlená, uchvácená, ohromená z toho místa, orchestru, pěvců, z celé podívané, panebože, jak může být opera kýčovitá, Sarah se i přesto nechala Verdim a hudbou strhnout, nezapomněla mě však upozornit, jak má ve zvyku, na jednu zajímavou okolnost: Všiml sis, že postava udržovaná celou operu v klamu se jmenuje Adorno? Ten, který si myslí, že má pravdu, vzbouří se, zmýlí se, ale nakonec je zvolen dóžetem? No není to vtipné? Pořád musí udržovat mysl ve střehu, nedokáže hlavě dopřát oddechu ani v operě. Co jsme to potom dělali, určitě jsme si vzali taxík a vyrazili na večeři do nějakého *Heurigeru* a užívali si mimořádně vlahého vzduchu těch jarních dní, kdy vídeňské kopce voní grilovaným masem, bylinkami a motýly, no ano, přesně to by mi udělalo dobře, trochu červnového slunce, namísto nekončícího podzimu, neustálého deště, který mi buší na okno – zapomněl jsem zatáhnout závěsy, jsem to ale blb, spěchal jsem do postele, rychle zhasl, a teď abych se zase zvedl, ne, teď ne, ne když jsem zrovna v *Heurigeru*, popíjím se Sarou bílé víno pod loubím z révy, vzpomínám na Istanbul, možná na Sýrii, na poušť, kdo ví, třeba rozmlouváme o Vídni a hudbě, o tibetském buddhismu nebo o cestě do Íránu, rýsující se před námi. Noční Grinzing po nocích v Palmýře, veltlínské zelené po libanonském vínu, svěžest jarního večera po parném dusnu v Damašku. Poněkud rozpačité napětí. Nevím, jestli už tehdy hovořila o Vídni jako *bráně do Orientu*, šokovalo mě, jak sepsula *Dunaj* od Claudia Magrise, jednu z mých oblíbených knih: Magris je nostalgický habsburkovec, soudila, jeho *Dunaj* je nehorázně nefér vůči Balkánu; čím hlouběji jím proniká, tím méně podává informací. Ve více než dvou třetinách knihy popisuje prvních tisíc kilometrů toku řeky; následujícímu tisíci a osmi stům věnuje poslední stovku stran: jakmile opustí Budapešť, nemá už téměř co říct, čímž budí zdání (v protikladu s tím, co předesílá v úvodu), že celá jihovýchodní Evropa je mnohem méně zajímavá, že se zde nic významného neodehrálo ani nevybudovalo. Představuje

strašně „austrocentrické“ vidění kulturní geografie, takřka absolutní popření identity Balkánu, Bulharska, Moldavska, Rumunska a zvláště jejich osmanského dědictví.

U stolku vedle nás pojídala skupinka Japonců gigantické vídeňské řízky, přetékały jim přes okraje talířů (beztoho velkých až příliš), ušiska obřích plyšových medvědů.

Ta řeč jí rozohnila, oči jí potemněly, v koutku úst jí nepatrně škubalo; neovládl jsem smích:

„Promiň, nevím, kam míříš; Magrisova knížka mi připadá učená, poetická a místy dokonce humorná, je to taková toulka, erudovaná a subjektivní procházka, na tom přece není nic špatného, Magris je sice znalec Rakouska, napsal doktorskou práci o obrazu císařství v rakouské literatuře 19. století, ale stejně mi nevymluvíš, že *Dunaj* je kniha s velkým K, navíc světově úspěšná.“

„Magris je jako ty, je to nostalgik. Melancholický Terštan, jemuž se stýská po císařství.“

Samozřejmě přeháněla, dostávala se do ráže, povzbuzená vínem mluvila čím dál hlasitěji, až se po nás japonští sousedé otáčeli; začal jsem být trochu nesvůj – nejen že se mi myšlenka austrocentrismu na konci 19. století zdála komická a nad míru zábavná, slovem nostalgik se mě Sarah dotkla.

„Dunaj je veletok spojující katolictví, pravoslaví a islám,“ dodala. „To je na tom důležité: je víc než pojítka, je to... je to... dopravní prostředek. Dává možnost přechodu.“

Pohlédl jsem na ni, vypadala zase naprosto klidná. Ruku měla položenou na stole, lehce předsunutou směrem ke mně. V zelení oplývající zahradě hostince kolem nás mezi popínavou vinnou révou a kmeny černých borovic pobíhaly mladé servírky ve vyšívaných zástěrách s těžkými tácy naloženými karafami, bílé víno v rytmu jejich kroků po šterku ubryndávalo, ze sudu je načepovali před chvilkou a bylo ještě rozvířené a zpěněné. Chtěl jsem s ní mluvit o našich vzpomínkách ze Sýrie, a místo toho jsme debatovali o Magrisově *Dunaji*. To je celá Sarah.

„Zapomnělas na judaismus,“ nadhodil jsem.

Usmála se na mě trochu udiveně; v očích jí zajiskřilo.
„Ano, jistě, judaismus také.“

Bylo to předtím, nebo potom, co mě vzala do Židovského muzea v Dorotheergasse, už nevím, rozhořčila ji tehdy, naprosto šokovala, „nuznost“ muzea – sepsala dokonce *Dodatečný komentář k oficiálnímu průvodci Židovským muzeem ve Vídni*, značně ironický, skoro posměšný. Měl bych tam zase někdy zajít a podívat se, jestli se něco změnilo; tehdy návštěvy probíhaly po patrech, nejprve dočasné expozice, potom stálé sbírky. *Holografickou* prohlídku význačných židovských osobností hlavního města považovala za urážlivou, hologramy pro zmizelou komunitu, pro přízraky, jak strašlivě prvoplánové, nemluvě o nevhlednosti těch obrázků. Pohoršení v ní postupně ještě narůstalo. V posledním podlaží propukla v nepokrytý smích, jenž postupně přešel v hněvivý smutek: desítky vitrín překypovaly nejrůznějšími druhy předmětů, stovkami pohárů, svícňů, tfilin, šátků, tisíce judaik nakupených bez ladu a skladu s děsivě stručnou vysvětlivkou: *předměty zaba-vené mezi lety 1938 a 1945, jejichž majitelé zůstávají neznámí* či něco v tom smyslu, válečná kořist nalezená v troskách třetí říše a napěchovaná pod střechou vídeňského Židovského muzea jako na půdě nějakého nepořádného předka, nahromaděná veteš jak u nedbalého starožitníka. A není pochyb, říkala Sarah, že to vše provedli s těmi nejlepšími úmysly, než to tady opanoval prach a než se z toho skladiště úplně vytratil smysl a zvítězilo tohle *capharnaüm*, jak dodnes takovému nepořádku říkají Francouzi, podle města Kafarnaum, jež se mimocho-dem nachází v Galileji, uvědom si, podotkla. Smích se u ní střídal s výbuchy zlosti: to je ale obrázek židovské komunity, jen co je pravda, to je ale vizitka, představ si děti, co sem přijdou se školou, budou si představovat, že ti zmizelí židé byli nějací stříbrotepci a sběratelé svícňů, a měla nejspíš pravdu, padala z toho na mě tíseň, měl jsem trochu i pocit viny.

Otázka pronásledující Saru po naší prohlídce se týkala jina-kosti, způsobu, jakým se výstava vyhýbala problému odliš-

nosti a zaměřovala se místo toho na „význačné osobnosti“, jež spadají do kategorie „těch stejných“, a na kupení předmětů beze smyslu, čímž se, jak tvrdila, „obrušují hrany“ náboženských, kultovních, sociálních, a dokonce jazykových rozdílů, jen aby se ukázala materiální kultura skvělé a zaniklé civilizace. Připomíná to hromady skarabových amuletů v dřevěných vitrínách Káhirského muzea nebo stovky hrotů šípů a kostěných čepelí v kterémkoli z muzeí pravěku, rozčilovala se. Předmět zaplňuje prázdno.

Takže jsem si spokojeně seděl v *Heurigeru* a vychutnával si báječný jarní večer, a teď to mám, v hlavě mi zní Mahler a jeho *Kindertotenlieder*, zpěvy zemřelých dětí, napsané tím, kdo sám držel v náručí mrtvou dceru, zemřelou v Maierniggu v Korutanech tři roky poté, co je složil, ty zpěvy, jejichž hrůznost se cele ukázala až po jeho vlastním úmrtí roku 1911: dějiny někdy význam díla hrozivě umocní, zveličí, zněkolikanásobí jeho děsivost. Nic není náhoda, řekla by buddhismem prodchnutá Sarah, Mahlerův hrob leží na hřbitově v Grinzingu, kousek od našeho slavného *Heurigeru*, kde jsme strávili tak krásný večer, navzdory oné dunajské „při“, a tyto *Kindertotenlieder* jsou zhudebněné básně od Rückerta, prvního velkého orientalistického básníka vedle Goetha, zase Orient, pořád Orient.

Nic není náhoda, ale já jsem dosud nezatáhl závěsy a světlo lampy na rohu Porzellanu mi vadí. Vzchop se; je tak otravné muset se zvednout, když už člověk jednou ulehl, přičemž opomněl vykonat potřebu, již mu tělo náhle připomene, nebo když zapomněl daleko od sebe budík, je to hrubě řečeno pořádný opruz, muset odhrnout příkrývku, špičkami prstů hledat bačkory zatoulané určitě někde poblíž, pak se rozhodnout na bačkory vykašlat, vždyť je to pár kroků, velkým skokem se dostat až ke šňůrák od závěsů, odhodlat se k rychlé odbočce do koupelny, vymočit se vsedě s nohama ve vzduchu, aby se chodidla vyhnula delšímu kontaktu s ledovými dlaždičkami, vrátit se co nejrychleji stejnou cestou a konečně se uchýlit

zpátky do snů, jež se vůbec neměly přerušit, stále stejná melodie v hlavě úlevně spočinuvší na polštáři – v dospívání jsem od Mahlera byl s to snést jedině tuhle skladbu, ba co víc, dokázala mě dojmout k slzám jako málokterá, ten pláč hoboje, ta hrůzostrašná píseň, svou vášeň pro ni jsem skrýval skoro jako nějakou ostudnou vadu, a je vážně smutné vidět, jak je dnes Mahler zprofanovaný, jak jej pohltily film a reklama, jak zneužili jeho krásný, pohublý obličej k prodeji bůhví čeho, stojí velké úsilí nezošklivit si hudbu, jíž jsou zaplaveny programy orchestrů, příhrádky v prodejních desek, rozhlasové stanice, a minulý rok, v době stého výročí jeho úmrtí, nezbývalo než si zacpávat uši, ve Vídni Mahler přetékal odevšad, a to i z těch nejnetušenějších škvír, turisté vypínali prsa v tričkách s Mahlerovými podobiznami, nakupovali plakáty, magnety na ledničky a v Klagenfurtu se jistojistě tísnily davy chtivé navštívit jeho chatu u Vrbského jezera – tam jsem nikdy nebyl, takový výlet by se přitom Saře mohl líbit, vydat se na cestu po tajemných Korutanech: nic není náhoda, Rakousko leží mezi námi, ve středu Evropy, potkali jsme se zde, nakonec jsem se sem vrátil a ona za mnou nadále jezdila. Karma, osud, podle toho, jak chceme říkat těm silám, v něž Sarah věří: poprvé jsme se viděli ve Štýrsku, na nějakém kolokviu, na takovém tom slavnostním shromáždění orientalistů pravidelně organizovaném největšími znalci našeho oboru, co mezi sebe, jak se sluší a patří, přijali několik „mladých badatelů“ – pro ni i pro mne křest ohněm. Do Tübingenu jsem přijel vlakem přes Stuttgart, Norimberk a Vídeň, nádherné cesty jsem využil k dotazení posledních detailů svého příspěvku („Mody a intervaly v hudební teorii al-Fárábího“, ostatně naprosto nadnesený název, vzhledem k tomu, jak málo spolehlivých údajů ten výtah z mé doktorské práce obsahoval) a k četbě k popukání vtipného díla *Svět je malý* od Davida Lodge, jež jsem považoval za nejlepší možný úvod do univerzitního světa (už dlouho jsem ho neotevřel, vida, tohle by mi taky mohlo zpříjemnit dlouhý zimní večer). Sarah prezentovala daleko zajímavější

a povedenější práci, než byla ta má, „Nadpřirozeno v Rýžovišti zlata od Mas'údího“, vycházející z její magisterské práce. Jako jediný „muzikant“ jsem se ocitl v panelu filozofů; ona se kupodivu účastnila kulatého stolu na téma „Arabská literatura a okultní vědy“. Kolokvium se konalo v Hainfeldu, sídle Josepha von Hammer-Purgstalla, prvního velkého rakouského orientalisty, překladatele *Tisíce a jedné noci* a Háfizova *Dívánu*, historika zabývajícího se především Osmanskou říší, přítele Silvestra de Sacy a celé tehdejší party orientalistů, ustanoveného jediným dědicem letité štýrské šlechtičny, jež mu roku 1835 přenechala svůj titul a zámek, největší *Wasserschloss* v širokém okolí. Von Hammer byl ostatně také učitel Friedricha Rückerta, jehož ve Vídni vyučoval perštinu a společně s ním přeložil úryvky z Rúmího *Díván-e Šams*, styčný bod mezi zapadlým štýrským hradem a *Kindertotenlieder*, spojující Mahlera s Háfizovou poezií a s orientalisty 19. století.

Univerzita Štýrský Hradec, jež nás v slovném paláci hostila, podle programu kolokvia vše dokonale zařídila; budeme ubytováni v blízkých městečkách Feldbach nebo Gleisdorf; každé ráno nás *speciálně najatý* autobus doveze do Hainfeldu a po večeři *podávané v zámeckém hostinci* dopraví zpět; debátám jsou v budově vyhrazeny tři sály včetně skvostné knihovny samotného von Hammera, kde regály stále ještě zdobí jeho sbírky, a k tomu, jako třešničku na dortu, nám štýrská turistická kancelář na místě po celou dobu bude nabízet *k ochutnání a ke koupi* místní výrobky: celé to vyhlíželo „tuze nadějně“, jak by dnes řekla Sarah.

Místo to bylo rozhodně neobyčejné.

Dvoupodlažní budova se sedlovými střechami z tmavých tašek, vklíněná mezi moderní statek, les a bažinu, byla obehnaná širokými okrasnými vodními příkopy a ohrazovala čtvercový dvůr o stranách dlouhých padesát metrů – tak zvláště rozvržený, že zvenčí se zámek, navzdory mocným rohovým věžím, zdál být na takovou rozlohu nepřiměřeně nízký, přimáčkнутý do louky obří dlaní. Ze strohých vnějších

zdí odpadávaly velké pláсты šedé omítky a odhalovaly se tak cihly, a pouze široká vstupní brána – dlouhá a tmavá chodba s žebrovitou klenbou – si zachovala svou barokní honosnost a k velkému údivu všech orientalistů procházejících portálem především také arabský nápis kaligraficky vystupující z kamene, žehnajícím sídlu a jeho obyvatelům: nepochybně se v Evropě nenajde druhý zámek, který by na svém průčelí takto vystavoval jméno Alláha všemohoucího. Vystupoval jsem z autobusu a zaskočilo mě, co asi může ta parta akademiků pozorovat, že tak zírá kamsi nahoru, než mně samotného ohromil ten malý ornamentální trojúhelník, zatoulaný na katolickém území, několik kilometrů od maďarských a slovinských hranic: dovezl si jej Hammer z některé ze svých nespočetných cest, nebo nechal pracně zhotovit kopii u místního kameníka? Arabské uvítání bylo jen prvním z překvapení, čekalo nás další, neméně ohromující: na konci vstupní chodby se nás rázem zmocnil dojem, že se ocitáme ve španělském, ba dokonce snad italském klášteře; po celém obvodu obrovského dvora se ve dvou patrech táhla nekonečná řada arkád s oblouky v barvě pálené sienské hlíny, jež přerušovala pouze bílá barokní kaple zakončená bání se zvonem, ostře kontrastující s jihoevropským rázem komplexu. Veškerý pohyb po zámku tedy probíhal na tomto rozsáhlém ochozu, kam s asketicky mnišskou pravidelností ústily nesčetné zámecké místnosti, což je v těchto končinách Rakouska dost překvapivé, neboť zdejší podnebí v zimě zrovna neplatí za nejteplejší v Evropě, vysvětlení však přišlo později, když jsem se dozvěděl, že architekt byl Ital a oblast navštívil pouze v létě. Rábské údolí tím získávalo toskánské rysy, aspoň pokud jsme se zdržovali jen na tomto nadrozměrném nádvoří. Začínal říjen a nazítří po našem příjezdu do štýrské marky, k nebožtíkovi Josephu von Hammer-Purgstallovi, nám počasí příliš nepřálo; cesta vlakem mě trochu otupila a já té noci spal jako špalek, v čisťounkém penzionu ve středu vesnice, jež se mi zdála (možná vlivem cestovní únavy nebo husté mlhy na silnici vinoucí se

Štýrského Hradce mezi kopci) mnohem vzdálenější, než předesílali organizátoři, spal jsem jako špalek, teď je nejlepší chvíle si to vybavit, možná bych měl také najít nějaký způsob, jak se unavit, podniknout dlouhý výlet vlakem, túru po horách nebo proslídit pochybné bary a sehnat si váleček opia, jenže v Alsergrundu člověk sotva natrefí na skupinku íránských *terjákijů*: v dnešní době bohužel Afghánistán v důsledku poptávky vyvází hlavně heroin, látku ještě strašlivější než prášky od doktora Krause, stále ale mám naději, doufám, že se spánek přece dostaví, a když ne, tak zkrátka vyjde slunce. V hlavě pořád doznívá nešťastná melodie. Před sedmnácti lety (zkusme posunout polštář a zahnat tak Rückerta, Mahlera i všechny mrtvé děti) byla Sarah ve svých postojích o dost méně radikální, nebo možná právě tak radikální, ale nesmělejší; snažím se vybavit si, jak vystupuje z autobusu před hainfeldským zámkem, ty její dlouhé zrzavé kudrny; s mírně buclatými tvářemi a pihami působila jako holčička, nebýt ovšem hlubokého, skoro tvrdého pohledu; už tehdy měla v obličejí cosi orientálního, možná barvu a tvar očí, s věkem se to zvýraznilo, zdá se mi, musím někde mít fotky, určitě ne z Hainfeldu, ale někde nepochybně bude spousta zapomenutých snímků ještě ze Sýrie a z Íránu, několik stránek v albu, cítím se teď náramně klidný, až malátný, ukolébáný vzpomínkou na to rakouské kolokvium, na Hammer-Purgstallův zámek a Saru, jak stojí před vchodem, užasle pozoruje arabský nápis a nevěřicně pokyvuje, ten výraz znám, tolikrát jsem ji viděl váhat mezi okouzlením, rozpaky a netečným chladem, jaký projeví, už když ji po jejím příspěvku poprvé pozdravím, zaujatý kvalitou jejího textu a samozřejmě také její neskonalou krásou, kaštanově červený pramen vlasů jí zakrývá tvář, zatímco předcítá, v prvních minutách trochu rozechvěle, svůj příspěvek o příšerách a divech z *Rýžovišť zlata*: hrůzostrašná ghúlové, džinové, *hinnové*, *nisnásové*, *hátifové*, podivná a nebezpečná stvoření, magické a věštecké praktiky, pololidské národy a bájná zvířata. Abych se k ní dostal, razím si cestu davem učenců, tlačících

se u občerstvení při přestávce na kávu v jedné z arkád otevřených do onoho tolik italského nádvoří štyrského zámku. Stojí sama, opírá se o zábradlí, s prázdným šálkem v ruce; pozoruje bílou fasádu kaple odrážející podzimní slunce a já jí povídám promiňte, ten příspěvek o Mas'údím byl vynikající, je to neuvěřitelné, všechny ty obludy, bez odpovědi se na mě mile usměje a sleduje, jak se potýkám s jejím mlčením a svou stydlivostí: okamžitě mi dochází, že je zvědavá, jestli se začnu utápět v banalitách. Na místo toho jsem jí jen nabídl, že jí doliji hrníček, usměje se podruhé a o pět minut později už jsme zabráni do hovoru, diskutujeme o ghúlech a džinech; fascinující na tom je, vykládá mi, Mas'údího třídění těchto stvoření na ta *doložená, skutečná* a na čisté výplody lidové fantazie: o existenci džinů a ghúlů nepochybuje, shromažďuje o nich svědectví, jež jsou dle jeho důkazních kritérií přijatelná, kdežto kupříkladu *nisnásové*, gryfové nebo fénix podle něj patří do říše legend. Mas'údí nám předkládá mnoho detailů ze života ghúlů: jelikož se fyzickou podobou a instinkty, vysvětluje, odlišují od všech ostatních bytostí, vyhledávají tu nejdlehlší samotu a dobře je jim výhradně v poušti. Tělem se podobají jak člověku, tak divoké bestii. „Přírodovědec“ Mas'údí se snaží dopátrat toho, jak se ghúlové rozmnožují a rodí, tedy jsou-li živočichy: pohlavní styk s lidmi hluboko v poušti je považován za jednu z možností. Nejvíce se však přiklání k hypotéze indických učenců, kteří soudí, že ghúlové vznikají z energie některých hvězd ve chvíli, kdy vycházejí.

Do hovoru se nám míší jiný účastník konference, evidentně ho možnosti páření ghúlů a lidí velmi zaujaly; docela sympatický Francouz jménem Marc Faugier, představuje se s notnou dávkou humoru jako „odborník na arabské páření“ – Sarah se pouští do popisu značně strašidelné podrobnosti o půvabech těchto monster: pokud byl v Jemenu nějaký člověk znásilněn ghúlem, což se pozná podle vysoké horečky a bolestivých puchýřů po těle, podává se mu theriak složený z opia a bylin vzešlých za svitu Psí hvězdy, dodají se amulety a zaříkání;

nastane-li smrt, tělo je třeba v noci následující po úmrtí spálit, aby se předešlo narození ghúla. V případě, že nemocný přežije, což se stává zřídka, vytetuje se mu na hrud magický obrazec – žádný autor ovšem, podle všeho, nepopisuje samotné zrození příšery... Ghúlové v ženské podobě, vyprávěla Sarah, chodí v hadrech a cárech ze starých příkrývek, číhají na pocestné a zpěvem se je snaží zlákat na scestí; jsou to vlastně takové pouštní Sirény: vzezřením a pachem sice připomínají rozkládající se mrtvolu, chtějí-li však zvábit zbloudilé muže, umí se proměnit. Předislámský básník přezdívaný Ta'abbata Šarran, „ten, který v podpaží nese neštěstí“, promlouvá o svém milostném vztahu s ghúlou a říká: „Za svítání ke mně přistoupila a chtěla být mou družkou; požádal jsem ji o důkaz lásky a ona poklekla. Bude-li se mě kdo tázat na mou milou, řeknu, že se skrývá v zákruzích dun.“

Na Francouzi je znát, že mu to připadá legračně zvrhlé; mně vašeň básníka a obludy přijde spíše dojemná. Sarah je k nezastavení; mezitímco na terase mluví dál a dál, většina ostatních vědců se už vrátila ke svým panelům a bádání. Brzy tu osiříme, všichni tři, v šeru začínajícího večera; světlo na dvoře zoranžovělo posledními zbytky slunce nebo prvními elektrickými lampami. Saře se třpytí kadeře.

„A víte, že příšery a divy ukrývá i hainfeldský zámek? Jistěže byl sídlem orientalisty Hammera, ale kromě toho taky inspiroval Sheridana Le Fanua k sepsání románu *Carmilla*, prvního upírského příběhu, z něhož se celá britská honorace třásla už nějakých deset let před Drákulou. Prvním upírem v literatuře byla žena. Viděli jste už výstavu v přízemí? Naprosto neuvěřitelná.“

Sarah překypuje energií, jaká se jen tak nevidí; fascinuje mě; nechám se od ní vést chodbami obrovského sídla. Francouz zůstal u svých vědeckých aktivit, my se Sarou se jako dva záškoláci vydáváme do temnoty plné stínů a do opuštěných kaplí hledat památky po upírech tajemného Štýrska – výstava se ve skutečnosti nachází spíše v podzemí než v přízemí,

v klenutých sklepeních pro tuto příležitost upravených, jsme tu jedinými návštěvníky; v prvním sále se několik velkých krucifixů z malovaného dřeva střídá se starými halapartnami a vyobrazeními žen oděných jen v cárech na hořících hranicích, *Čarodějnice z Feldbachu*, vysvětluje komentář, scénograf nás nešetřil ani zvuku, jakoby zdálky se ozývají výkřiky ztrácející se v divokém praskotu. Zneklidňuje mě krása těch bytostí, jež pykají za své spřažení s ďáblem a které středověcí umělci zobrazují jako polonahé postavy vlnící se v plamenech, prokleté rusalky. Sarah pozoruje a komentuje, žasnu nad její erudicí, jak může tak dobře znát všechny ty příběhy, všechny ty štýrské pověsti, vždyť do Hainfeldu také teprve přijela, skoro mě to znervózňuje. Začínám být vyděšený, trochu se ve vlhkém sklepě dusím. Druhý sál je věnovaný nápojům lásky, magickým lektvarům; žulová kašna s vyrytými runami obsahuje poněkud odpudivou černou tekutinu, a jakmile přistoupíme blíž, rozezná se klavírní melodie, v níž rozeznávám téma od Georgije Gurdžijeva, jednu z jeho ezoterických skladeb; napravo na zdi zpodobnění Tristana a Isoldy na lodi, při šachové partii; Tristan pije z velkého poháru, drží ho v pravé ruce, páže v turbanu nalévá z měchu Isoldě elixír lásky, Isolda hledí na šachovnici a mezi palcem a ukazováčkem drží minci – za nimi je pozoruje služebná Brangien, v pozadí se vlní nekoenečné moře. Mám najednou pocit, že stojíme v tmavém lese, u žulové kašny v *Pelleovi a Melisandě*; Sarah se baví házením prstenu do černé kapaliny, čímž se zvyšuje hlasitost mohutné a tajemné Gurdžijevovy melodie; dívám se na ni, sedí na obrubni kamenné mísy; její dlouhé lokny laskají runy, pravou ruku noří do temné vody.

Třetí místnost, patrně bývalá kaple, patří *Carmille* a upírům. Sarah mi vypráví, jak irský spisovatel Sheridan Le Fanu strávil na Hainfeldu celou zimu pár let předtím, než se zde usadil orientalista Hammer-Purgstall; sděluje mi, že *Carmilla* vychází ze skutečné události; hrabě Purgstall se totiž ujal osiřelé příbuzné jménem Carmilla, která velice rychle navázala

blízké přátelství s jeho dcerou Laurou, jako kdyby se byly znaly odjakživa – velmi brzy se sblíží; sdílejí svá tajemství a vášně. Lauře se ve snech začínou zjevovat bájná zvířata, v noci ji pravidelně navštěvují, hladí ji a líbají; ve snech se tu a tam promění v Carmillu, až Laura nakonec znejistí, není-li Carmilla ve skutečnosti přestrojený mladík, což by vysvětlilo její vnitřní zmatek. Laura upadá do chorobné apatie, žádnému lékaři se nedaří ji vyléčit, dokud se hrabě nedoslechne o podobném případě několik mil odsud; před několika lety zemřela mladá žena, dvě kulaté ranky v horní části hrdla potvrdily, že šlo o oběť upírky jménem Millarca Karstein. Carmilla je jedno-duše anagram a převtělení Millarky. To ona z Laury vysává život – hrabě bude nucen ji zabít a děsivým rituálem poslat zpět do hrobu.

Vzadu v kryptě s velkými krvavě červenými tabulemi vysvětlujícími souvislost mezi Hainfeldem a upíry se nachází lůžko s baldachýnem, pečlivě ustlané, s bílými prostěradly, obložené cenným dřevem a se závěsy z lesklého hedvábí, jež scénograf výstavy zespondu tlumeně nasvítí; na posteli leží mladá žena v průsvitných šatech, vosková figurína imitující spánek, anebo smrt; na hrudi na úrovni levého prsu jí zejí dvě rudé stopy, přes hedvábí i krajku dobře viditelné – fascinovaná Sarah přistupuje blíž; nakloní se nad mladou ženu, lehounce jí přejíždí po vlasech, po hrudníku. Jsem v rozpacích, nechápu, co ta náhlá vášeň znamená, než sám pocítím svíravou touhu: pozoruji, jak se Sařina stehna v černých punčochách otírají o jemnou látku bílé noční košile, jak se její ruce dotýkají břicha sochy, je mi za ni hanba, strašná hanba, najednou se topím, hluboce se nadechnu, zvednu hlavu z polštáře, všude kolem mě tma, zůstává ve mně tento poslední obraz, barokní lože, krypta zároveň hrůzostrašná i sladce příjemná, otvírám ústa dokořán a znovu cítím chladný vzduch pokoje, uklidňující dotyk polštáře, tíhu peřiny.

Velká hanba smíšená s pozůstatky touhy, toť vše, co zbývá.
Ty sny mají ale paměť.

Člověk se probouzí, přitom ani nespal, a pokouší se polapit a udržet útržky potěšení z toho druhého.

Některá zákoutí se osvětlují snáze, jiná jsou prostupná hůře. Tmavá tekutina nepochybně souvisí s hrozivým článkem z dnešního rána. Je legrační, že se mi do snění vloudil Marc Faugier, neviděl jsem ho už léta. Specialista na arabský koitus, to by ho náramně pobavilo. Jistěže na tom kolokviu nebyl. Z jakého důvodu se mi teď zjevil, vlivem jaké tajemné asociace, to už se nedovím.

Hainfeldský zámek to byl zcela jistě, ovšem ještě o něco větší, zdá se mi. Drásá mě teď pocit fyzické ztráty, bolest z odloučení, jako by mě právě odtrhli od Sařina těla. Nápoje lásky, sklepení, mrtvé dívky – když o tom znovu přemítám, mám dojem, že jsem pod tím baldachýnem ležel já sám, že já sám toužil po Sařiných konejšivých dotecích, na vlastním smrtelném lůžku. Paměť ale umí překvapit, ten příšerný Gurdžijev, bože. Co ten tam dělal, starý orientální okultista, jsem si jistý, že ta poklidná a okouzující melodie nebyla od něj, sny vrství masky a tato se zdá obzvlášť neprostupná.

Čí je ta klavírní melodie, mám to na jazyku, mohl by to být Schubert, ale není, možná je to pasáž z jedné *Písně beze slov* od Mendelssohna, každopádně ale něco, co neposlouchám často, to je jisté. Když hned zase usnu, možná že se mi znovu vybaví, i se Sarou a upírkami.

Pokud vím, v Hammerově zámku žádná krypta není, ani krypta, ani výstava, v přízemí se nachází typická štýrská hospoda, kde se podávají řízky, guláš a *Serviettenknödel* – pravda ovšem je, že jsme si se Sarou i bez ghúlů a nadpřirozených souloží ihned padli do oka, společně si sedali ke každému jídlu a dlouze zkoumali poličky v knihovně podivuhodného Josepha von Hammer-Purgstalla. Překládal jsem jí německé názvy, které neuměla dobře rozluštit; díky své úrovni arabštiny, daleko vyšší než byla moje, mi mohla vysvětlit obsahy děl, jimž jsem nerozuměl ani zbla, a dlouho jsme tak zůstávali, jeden vedle druhého, poté co všichni orientalisté kvapně vyrazili

do hostince, ze strachu, že nebude dost brambor pro všechny – znal jsem ji teprve od předešlého dne, a už jsme se tiskli k sobě a skláněli nad starým svazkem; oči mi musely po řádkách tančit, sotva jsem dýchal, poprvé jsem ucítil vůni jejích kučer, poprvé zakusil sílu jejího úsměvu a hlasu: jak zvláštní je pomyšlení, že jsme bez jakéhokoli zvláštního dohledu zde v knihovně, odkud velké okno (jediná anomálie vnější fasády, jinak tak pravidelné, že až hraničila s jednotvárností) ústí na malý balkon s vyhlídkou na jižní příkop, drželi v rukou sbírku básní Friedricha Rückerta vlastnoručně věnovanou jeho starému učiteli Hammer-Purgstallovi – rozmáchlé a rozložené písmo, komplikovaný a trochu zažloutlý podpis, datovaný z Neuses, kdesi ve Frankách, k roku 1836, zatímco se před námi, tam u vody, pokyvovaly silně aromatické puškvorce, jimž se také říká *kalmus* a z nichž se kdysi vyřezávala psací pera, *kalamy*. „*Bešnou az nej čún hekájat mí konad*“, „Slyš flétnu z rákosu, slyš její vyprávění“, praví se na počátku Rúmího *Masnaví* a bylo úžasné zjistit, že ti dva překladatelé z perštiny, Hammer a Rückert, tu seděli spolu, zvenčí nám k tomu rákosí skýtalo velkolepou synestezii, naráz navozující něžnost Schubertových a Schumannových *Lieder*, perskou poezii, vodní rostliny, z nichž se, tam v Orientě, vyrábějí flétny, a naše dvě znehybnělá těla se lehounce dotýkala za sotva znatelného – dobového – osvětlení knihovny s rozsáhlými regály, zprohýbanými tíhou let či knih za vitrínami s cennými intarziemi. Přečetl jsem Saře několik básní z oné malé Rückertovy sbírky, pokusil jsem se jí je přeložit, jak nejlépe jsem dovedl – můj překlad od oka sice asi nebyl nejskvostnější, ale nechtěl jsem, aby ta chvíle uplynula, dával jsem si načas, to přiznávám, a ona neudělala nic, aby mě popohnala, jako bychom předcítali přísahu.

Vskutku divnou přísahu, neboť bych se vsadil, že si na tu chvíli vůbec nepamatuje, nebo spíše že jí nikdy nepřikládala stejnou důležitost jako já, což dosvědčuje i to, že mi dnes ráno bez jediného slůvka posílá bizarní, nelidský článek, z něhož mám zlé sny hodné starého opiového narkomana.

Oči mám teď dokořán otevřené, úpím, jde na mě horečka, zase se ale budu muset pokusit usnout (po lýtkách mi lehce běhá mráz, v největším žáru chlad mě rozechvívá, jak by řekla Louisa Labéová) a zapomenout na Saru. Už dávno se nepočítají ovečky; v jednom televizním seriálu radili umírajícímu „*Go to your happy place*“, zajímalo by mě, kde se asi nachází moje *happy place*, kdesi v dětství, v létě u jezera někde v Salzkammergut, na operetě Franze Lehára v Bad Ischlu nebo s bratrem na elektrických autíčkách v Prátru, snad u babičky na venkově v Touraine, v kraji, který se nám zdál nezvykle exotický, cizí, a přece blízký, kde naše mateřština, za níž jsme se v Rakousku skoro styděli, najednou všude převládala: celý Ischl byl majestátní a blyštivý, zato v Touraine bylo vše takové francouzské, tam jsme vraždili kuřata a kachny, chodili na hrachové lusky, stříleli vrabce, jedli smradlavé sýry obalené v popelu, navštěvovali pohádkové zámky a hráli si s bratranci, jejichž mluvě jsme moc dobře nerozuměli, poněvadž my používali francouzštinu dospělých, francouzštinu naší matky a několika francouzsky mluvících známých v našem okolí, zkrátka francouzštinu vídeňskou. Vybavuji si sebe s klackem v ruce jako pána zahrady, jako kapitána říční gabary plavící se po Loiře, pod zámek Alexandra Dumase v Montsoreau, na kole ve vinicích kolem Chinonu – kraje dětství mi působí strašnou bolest, asi kvůli jejich nenávratnému konci, který předznamenává ten můj, nemoc a strach.

Co třeba ukolébavka? Projděme si seznam ukolébavek: Brahms, ten zní jako levná hrací skříňka, v posteli ho přítulení k modrému nebo růžovému plyšákovu slýchávaly děti z celé Evropy, Brahms, volkswagen mezi ukolébavkami, mocný a účinný, nic vás neuspí rychleji než Brahms, ten škodolibý, vousatý vykradač Schumanna bez špetky odvahy a bláznivosti – Sarah zbožňovala jeden Brahmsův sextet, nepochybně první, opus č. 18, pamatují-li si dobře, jehož téma každého, jak to říct, udolá. Zábavné na tom je, že právě tahle zpropadená ukolébavka od Brahmsa, ďábelsky prostá stejně jako ty